

BOZKIR GÖÇEBELERİ KIMMERLER VE İSKİTLER

Ali Cengiz ÜSTÜNER*

Halikarnassos'lu (Bodrum) Herodotos'un tarihinde, İskitlerden bahsedilirken İskitlerin yaşadıkları yörelerde, evvelce Kimmerlerin bulduklarını, buraların Kimmerlerin ülkesi olduğunu ileri sürülmektedir.

Homeros ilk defa, Kimmerlerden söz eden olmuş, "Odysseia" isimli öyküsünün on birinci bölümünde, "Kimmerlerin ülkesinin bol sisle ve bulutlarla örtülü olduğunu" söylemiştir.

Herodotos Kimmerler hakkında geniş bilgiler vermiştir: I. kitap Kleo'da, 6. bölümünde, Kimmerlerin Anadolu'da, İyonya'ya yapmış oldukları akınlarda başarı kazanamayıp, geri döndüklerini, 15. bölümünde, İskitlerden kaçan Kimmerlerin, Batı Anadolu'ya geldiklerini, Lydia kralı Ardys'in torunu Alyattes Lydia kralı olduktan sonra Kimmerleri Anadolu'dan çıkartıp, Med kralı Kyaxares'e savaş açtığını; 103. bölümünde ise İskit kralı Protothyas'ın oğlu Madyas yönetimindeki büyük bir İskit ordusunun Kimmerleri Avrupa'dan attığını yazmaktadır.

Herodotos'un IV. kitabı Melpemene'de, I. bölümünde, İskitleri Kimmerleri kovayıp Yukarı Asya'ya geldiklerini; II. bölümünde, İskitler kendi ırklarından başka bir kavim olan Massagetlerle yaptıkları savaşta yenilerek Araxes (Aras) ırmağının öbür tarafından Kimmerlerin yurduna doğru yöneldiklerini, Kimmerlerin İskitlerin geleceklerini duyunca şaşırıldıklarını, bir kısım Kimmerlerin kralları ile birlikte yurtlarını savunmak istediklerini, diğer kısım Kimmerlerin ise yurtlarını bırakıp kaçmak istediklerini, bu yüzden anlaşmazlığa düşen Kimmerlerin birbirleriyle kıyasıya dövüşüklerini, ölenleri Tyros (Dinyepri) ırmağının kıyılarına gömdüklerini, sağ kalan Kimmerlerin yurtlarını terk ettiklerini; 12. bölümde ise kaçan Kimmerlerin peşlerinden İskitlerin kovaladıklarını, ancak Kimmerlerin Karadeniz kıyısı boyunca kaçtıklarını, İskitlerin, oraları Kafkas dağlarını aştıklarını zannederek yanlış yola saptıklarını, Medlerin yurtlarına girdiklerini; 13. bölümünde ise Prokonessoslu (Marmara adası) ozan Kaystrobios oğlu Aristes'in dizilerinde, bir başka İskit boyu olan İssedonoların İskit boylarına saldırdıklarını, İskitler de Notos denizi kıyılarında yaşayan Kimmerleri bu kıyılardan sürdüklerini yazarsa da tarihi gerçeğe uymadığını anlatmaktadır.

* Arkeolog, Trakya Üniversitesi Eski Öğretim Görevlisi.

Bozkır göçebelerinden olan Kimmerler, genellikle M. Ö. II. bin başlarında M. Ö. VIII. yy. ortalarına kadar Doğu Avrupa bozkırlarında, Kafkasya yöresinde, kısa bir sürede Anadolu'da yaşamışlardır. M. Ö. VIII. yy. ortalarından itibaren İskitlerin baskılarıyla, Kimmerler çeşitli ülkelere göç etmek zorunda kalmışlardır. Özellikle Avrupa içlerine giren bu kavim, o yörenin kavimleri içinde eriyip kaybolmuştur.

Kimmerlerin kökenleri hakkında, gerek arkeolojik bulgular, gerekse antropolojik araştırmalar sonunda, bilim adamları çeşitli hipotezler öne sürmüşlerdir.

1. Kuzey Avrupa uluslarını oluşturan "Homo Europeus" insan grubuna dahil bir kavim olduğunu ileri sürerler.

2. İtalya'daki Keltlerle akraba olduklarını, ya da onlarla aynı kavimden geldiklerini iddia ederler.

3. Trakların ataları olduklarını söylerler.

4. Frigya grubuna bağlı Ermenilerin ataları olduklarını kanıtlamaya çalışırlar.

5. İran dağlarından gelen bir kavim olduğuna inanırlar.

6. İskitlerle akraba olduklarını söylerler.

7. Bulgarların ataları olduklarını ileri sürerler.

8. Uralo-Altaik kökenli bir toplum olduklarını iddia edenlerde vardır.

Bugüne kadar yapılan araştırmalar, 8 değişik hipotezin, hangisinin gerçeğe daha yakın olduğu hala belirsizdir. Ancak, Orta Asya kurgan, Asur, Urartu, Med, Lidya ve İyonya kültürleriyle Kimmerler organik bir bağ içindedir. Gerek, Kimmer buluntularında, gerekse Eski Ön Asya ve Anadolu Bronz Çağ kalıntılarında açıkça görülmektedir.

XVIII. yy. başlarında, Sibiry'a'daki kurganlarda (mezarlarda) definecilerin buldukları altın eserler, çok gizli tutulmasına rağmen Çar Büyük Petro (1689-1725)'ya ihbar edilerek, bu eserlere devletçe el konulması sağlanmıştır. Daha sonraları, Sibiry'a'da ve Güney Rusya'da yapılan araştırmalar, daha önceki buluntularda rastlanılan "Hayvan uslubu" eserlerle benzerlik ve yakınlık dolayısı ile, bütün bu eserlerin Bozkır'da yaşayan kavimlere ait olduğu kanısını yaratmıştır. XIX. yy. tarihçileri, Güney Rusya'nın ve Kafkasya'nın Bronz Çağ kültürlerinde Kimmerlerin varlığını, bunların Bozkır göçebeleri olduklarını iddia etmişlerdir. XIX. yy. ve XX. yy. çalışmaları sonunda Asur, Pers ve Urartu yazılı belgelerinde, Hristiyanlık sonrası ermeni yazarlarının eserlerinde, Anadolu'daki kazılarda bulunan Bronz Çağ eserlerinde, Kimmerlerin geniş bir kültür alanı içinde yaşadıklarını ortaya koymuşlardır.

Kimmerler öncesi, yani Bakır Çağ öncesi, bu yörede yaşayan ulusların, Neolitik Kültüre sahip oldukları anlaşılmıştır (M.Ö.4000-M.Ö.2000). Neolitik Kültür buluntuları arasında mikrolit aletler bulunduğundan bu kültüre aynı zamanda "Mikrolit Kültür" de denilebilir. Mikrolit Kültür insanların avcılık ve hayvancılıkla uğraşan göçebe-çoban özelliğindedir. Her ne kadar tarımla uğraşırlarsa da, toprağın ve iklimin elverişsizliği, yazlık ve kışlak yerleşmeleri zorlamıştır.

M.Ö.II. bin başlarında, Güney Rusya'daki Bakır Çağ kültürü, Tripolje Kültürünün sona ermesi ile kapanmıştır. Tripolje Kültürü, Güney Rusya Bakır Çağ kültürünün en önemli bir merkezi olup, İndo-Europeen dili konuşan kavimlerin kaynaşması, elverişsiz ekonomik koşullar bu kavimlerin daha verimli ve ılıman iklime sahip topraklara gitmelerine sebep olmuştur. Böylece Akalar Karadeniz'in batısından inerek Yunanistan'a yayılmışlar. Hititler ise Karadeniz'in doğusundan inerek Anadolu'ya gelmişlerdir.

Güney Rusya Bronz Çağ kültürünü temsil eden Kimmerlerin (M.Ö. 1800-M. Ö. 1300), Tripolje kültürünün sona ermesiyle ortaya çıktıkları anlaşılmaktadır. Kimmerler, Güney Rusya'daki kaynaşmaya sebep olan istilâları ile, Orta Asya'daki Ural-Altay yöresinde başlayan Andronova kültürünün yayılmasını kolaylaştırmıştır. Böylece doğuda başlayan Andronova kültürü batıya doğru genişlemiş, Kimmerlerin kültürünü etkilemiştir. Bu etkilenme en iyi şekilde Kimmerlere ait Srubna kültüründe görülmektedir.

Volga ile Dniepr arasında ve Azak denizine kadar uzanan bu geniş bölgede rastlanılmış olan mezarlar, Kimmer kültürünün materyalleriyle doludur. Arkeoloji literatüründe "Katakomb mezar kültürü" olarak geçen bu gömülerde, "Hoker" tipinde ölü gömmelere, gelişmiş "Bozkır" keramiklerine, "hayvan uslubu işlemeli silahlara rastlanılmıştır.

Kafkasya'nın kuzeyindeki "Kuban" kurganların, Katakomb gömüleri ile buluntu yönünden farklılık yoktur. Aynı tip Bozkır keramikleri, hayvan uslubu işlemeli silahlar her iki tür gömüde bulunmuştur.

Rusya'daki Kimmerler hakkında en olumlu bilgiyi, Finli arkeolog A. M. Tallgren, yaptığı kazılara ve araştırmalara göre vermektedir. Arkeolog A. M. Tallgren'e göre "Kimmerler, Trakya-Frigya kavminin bir koludur". İndoeuropeen bir kavim olan bu topluluğun, Rus bozkırlarına nereden geldikleri bilinmemektedir. Belki de Romanya'dan, ya da Macaristan'dan Rus bozkırlarına gelmiş olabilirler. Arkeolog A. M. Tallgren'e göre Dniepr ile Kuban arasındaki kazılarda bulunan eserlerin II. binin son yarısına kadar olan kısmı Kimmerlerindir. Gerçekten Kiev yakınlarındaki ormanlık mıntıkadan, batıda Podolia, doğuda Urallara kadar yayılan yöredeki araştırmalar sonunda ortaya çıkarılan Borodino hazinesi (M.Ö.1300-1100), Abramovka bronz tırpanları (M.Ö.1200), Stromişastovskaya gümüş ve altın kapları (M.Ö.1300), Piatigersk kurganları (M.Ö.1200), Kafkasya'nın kuzeyindeki Kuban buluntuları (M.Ö.1200-1000) bunun en güzel örnekleridir. Bu buluntular "Kurgan" denilen mezarlardaki "ölü hediyesi" niteliğindedir.

M. Ö. XIV. yy.da Orta Asya'da başlayan ve M. Ö. XIII. yy.da bütün Karadeniz çevresini etkileyen kavimler kaynaşması sonunda büyük göç dalgaları etrafa yayılmış, İran'ı etkilemiş, Anadolu'da Friglerin gelmesiyle Hittit devleti yıkılmış, Der'lar Yunanistan istila etmişlerdir.

Kafkasya'da, Kimmer etkisinde kalan Koban kültürü (M.Ö.1400-1250), özellikle Gence-Karabağ buluntuları arasında geometrik hayvan motifli bronz küpeler ve Taliş bronz eserlerinde (M.Ö.1200 tarihlenir) görülmektedir.

Aşağı Volga'daki Poltavka yöresinde M.Ö.1500-1300 yılları arasında Srubna kültürü görülmektedir. Srubna kültürü, yalnız Kimmerlere değil, İskitlere de ait bir kültür merkezidir. Kimmer ve İskit kültürleri arasında Srubna'da kesin bir ayırım yapılamaz. Kimmer ya da Preiskit olarak yorumlanabilir. Her iki kültür elemanları birbirlerinden farksızdır. Özellikle "tahta mezar" yapıları Bozkır niteliğini taşımaktadır.

Volga ırmağı ile Ural dağları arasında, Pokrovsk gömülerinde (M.Ö.1300-1200) bronz eserler ve Nişni Novgorod yakınlarındaki bronz eserler, delikli baltalar (M. Ö. 1300-800), Kazakistan'daki Andronovo bronz buluntuları, Yenisey üzerindeki Korsnoyarsk sığır ve at taş heykelleri, Kimmerlerin doğu sınırını teşkil ederler.

Karadenizin kuzeyinde Novagrigorieska hazinesi (M.Ö.1150-950), Nikolaiev bronzları, Gürcistan'daki Lelvar buluntuları, av ve çiftlik konuları, geometrik hayvan ve insan şekilli bronz eserelelere rastlanılmıştır.

Khvalinsk kültürü ise M.Ö.1200-900 yılları kapsamaktadır. Andronovo kültürü ile büyük bir bağlantı içindedir. Belki de Khvalinsk kültürü Andronovo insanının bir üreimidir. Bilindiği gibi Andronovo kültürünün yapıcısı Andronovo insanı, Uralo-Altaik ırka mensup olarak, M.Ö.1700'lerden itibaren savaşıllığı ve göçebeliliği ile Orta Asya'daki bir çok buluntu merkezlerinde kendini göstermiştir. Kimmerlerle aynı kavimden geldiği iddia edilirse de, dil ve ırk bakımından farklılık olduğu da ortadadır. Altaylardan Tanrı dağlarına, batıda Don havzasına kadar Andronovo insanının kurganlarına rastlanılmıştır. Bu kurganlarda Srubna (Kimmer) keramiklerine benzer şekil ve bezemeli çömleklerin yanı sıra, ok, yay, kılıç, balta gibi silahların değişik oldukları görülmüştür.

Kimmer kültürünün son dönem buluntuları ise M.Ö. 900-750 yıllarında tarihlenir. Galicya'daki Mihalkova hazinesi (M.Ö. 800-700), Kiev'in güneyindeki Podgortsa hazinesi, Odessa'nın doğusundaki Koblevo delikli baltaları ve ucu çift tırtıllı mızraklar en önemli işaretlerdir. Kırım'da ise Srubna kültürünün etkisi görülmektedir. M.Ö. 600 yıllarına kadar Srubna etkisi devam etmiştir.

Batıda Kimmerler; Boğdan'da Bordei-Herastrau ve Müres, Eflâk'ta Vartopu kültürleri ile Bronz Çağ kültürü birlikte devam etmiştir. Macaristan'da ise Bronz Çağ Kimmer Kültürü tamamen yerleşmiştir. Kafkasya'da ve Avusturya'da Hallstadt Demir Çağ kültürüne geçmesine rağmen Kimmerler, Traklarla birlikte Bronz Çağ kültürlerini sürdürmüşlerdir. Ancak Kimmerlerin Bronz Çağının en son yıllarında Kafkasya ve Hallstadt kültürleri ile ilişki kurmuş ve Hallstadt stili denilen demir bıçaklara, Kimmer Bronz çağının son yıllarında rastlanmıştır. Zaten, Finli arkeolog A. M. Tellgren'e göre M.Ö.1000-500 yılları arasında, Sibirya'daki Minusinsk kültürü de Kimmer Bronz çağının son bölümüdür. Özellikle Bronz hançerlerin geometrik şekillerle süslü kabzaları hayvan figürleriyle bezenmiştir.

İnde European gelen İskit boylarının yayıldıkları alana M.Ö. 750 yıllarına doğru Türkistan'dan gelen İskit boylarının yayıldıklarını, Kimmer kültürünü benimseyerek devam ettirdiklerini, İskit kültürünü M. Ö. III. yy.'a kadar sürdürdükleri anlaşılmaktadır. İskitler, Güney Rusya'ya getirdikleri kültürle Bronz Çağ sona ererken, Demir Çağı başlatmışlardır.

İskit göçlerinin sebepleri, Moğolistan ve Türkistan'da süregelen uzun kuraklık devrinin getirdiği sıkıntılardır. Bu yörede yaşayan Hiung-Nu (Hun) kavimleri, Çin'in kuzey batı sınırları istila etmek istemeleri üzerine Çin imparatoru Suan (M. Ö. 827-781) önleyerek Hunları batıya püskürtmüştür. Doğu Türkistan'da yaşayan İskitlere doğru Hun istilâlarını yöneltmiştir. İskitlerde kendilerine daha verimli otlaklar bulabilmek için Güney Rusya'ya akın etmişlerdir.

İskit baskısından bunalan Kimmerler, güneye yönelmişler, Kafkas dağlarını aşarak Anadolu'ya girmişlerdir. Ancak, Anadolu'nun çeşitli yörelerinde, Kimmerlerden çok daha üstün Asur, Urartu, Frig ve Lidya devletleriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır. Kimmerler kahraman mücadeleleri, Anadolu'nun toplum ve siyasal yaşamını sarsmış, Asur ve Urartu devletleri bu mücadeleden çok zararlı çıkmışlar, Frig devleti yıkılmış, Lidya krallığı ise kısa bir süre istilaya uğramışsa da, özgürlüğüne zor kavuşabilmiş, İon ve diğer Grek kentlerinin ticari ilişkileri zedelenmiştir.

İskitlerin Güney Rusya'yı istilâsından kaçan bir grup, batı göç kolunu oluşturmuştur. Orta Avrupa'ya kadar yayılan Kimmerlerin kazılarda bulunan eserleri Tra-

ko-Kimmer buluntuları olarak isimlendirilmiştir. M. Ö. VIII. yy.'da başlayan Kimmer göçleri Tuna havzasına yerleşmiş Traklarla birlikte yaşarken, M. Ö. VIII. yy.'da ilk yarısında İskit kavimlerinin Tuna'ya inmeleriyle rahatsız olan Kimmerler Trakya'ya, oradan Boğazları geçerek Batı Anadolu'ya gelmişler ve doğudan gelen Kimmerlerle birleşmişlerdir.

Anadolu'daki Kimmerlerin en önemlileri Doğu Anadolu Kimmerleridir. Doğu Anadolu Kimmer kavimleri, M.Ö. VIII-VII. yy.'lar arasında Urartu krallığının müttefiki olmuş; Asur devleti tabletlerinde Kimmerlere özel payeler verilmiş, Kimmer kavimleri güçlü yabancı devlet protokolüne alınmıştır.

Eski Yunan tarihçilerine göre M.Ö. 750-700 yılları arasında, Türkistan'dan ve Batı Sibirya'dan gelen İskitler, Kimmerleri Güney Rusya'dan çıkartarak, bu bölgeye kendileri yerleşmişlerdir. Eski Yunan kaynaklarında, İskitlerden bahsedilirken "Skutoi" sözcüğü kullanılmıştır. Asur kaynaklarında "Ashkuzai", Pers ve Hint kaynaklarında "Saka" ya da "Caka" olarak geçmektedir. Pers belgelerinde Sakalar üç kabiledir. "Saka Haumavarka", Fergana ile Kaşgar arasında yaşarlar; "Saka Tigrakhauda" Aşağı Sir-Derya'dan Aral gölüne kadar olan bölgede yaşayan kabiledir. Hazar denizinin batısında, Güney Rusya'da yaşayan İskitlere de "Deniz Aşırı Sakalar" anlamına gelen "Saka Taradraya" denilmiştir.

İskitler hakkındaki tarihi belgelerin en önemlisi, kuşkusuz, Halikarnassoslu Herodotos'un tarihidir. M.Ö. V. yy. ortalarına doğru, bu ünlü tarihçi, yazmakta olduğu eserine malzeme toplamak için Ege Adaları'nı, Mora Yarımadası'nı, Balkanları, Trakya'yı, Sicilya'yı, Mısır'ı, Mezopotamya'yı, Karadeniz sahillerini kapsayan büyük bir geziye çıkmış, orada gördüklerini, dinlediklerini, olayları birbirlerine bağlayarak, 9 kitaplık eserini meydana getirmiştir. Herodotos, Yunan-Pers savaşından bahsetmek için gereken malzemeyi toplarken, İskitlerle ilgili belgelere rastlamış, Medlerin İskitlerle savaştıklarını, İskitleri Kafkasya'ya kadar sürdürdüklerini, Pers İmparatoru Dara'nın Trakya'dan geçerek İskit kabilesini Tuna'dan Dniepr ırmağına doğru sürdürdüğünü işitmiş; bu sebeple Karadeniz'in kuzeyindeki Yunan ticaret kolonisi olan Olbia (Yunanca "refah içinde" anlamındadır) kentine gitmiş, İskitleri iyi tanıyan Yunanlılarla konuşmuş, Olbia'nın ötesinde Bozkırda yaşayan İskitlerle yakınlık kurmuş, onların kamp yaptıkları yere gitmiş, İskit hükümdarı Ariapeithes'in danışmanı Tympes'le tanışmış, günlerce onu dinleyerek İskit atalarından söz edilen yaşamlarından bilgi toplamıştır. Daha sonra, diğer İskit kabilelerini de ziyaret eden Herodotos, onları bazen hayranlık, bazen de şaşkınlıkla izleyerek, tarihine geçirmiştir.

Herodotos, I. kitap Kleo'da, 15. bölümünde, bir grup göçebe İskitin Medlerin ülkesine sığındığını, Med hükümdarı Kyaxares'in, İskitlere güvenerek, çocuklarını yetiştirmeleri için emanet ettiğini, bir gün İskitlerin Kyaxares'ten hoşnut kalmayıp Lidya kralı Alyates'e katıldıklarını, bu yüzden Medlerin Lydialılarla 5 yıl süren bir savaşa tutuştuklarını; 103. bölümünde Kyaxares'in, Med ordusu Asurlulardan Minova'yı alırken, İskit kralı Prothotysas'ın oğlu Madias'ın kumandasındaki İskit ordusunun Med topraklarına girdiğini, Medlerin karşı koyamamaları üzerine bütün ülkeye yayıldıklarını; 105. bölümünde İskitlerin Filistin ve Suriye'yi geçip Mısır'a yöneldiklerini, Mısır firavunu Psammetik'in armağanları ve yalvarışlarıyla Mısır'a gitmekten vazgeçerek geri döndüklerini, İskitlerin "Enare" kabilesinin Kythere'deki Aphrodit tapınağını yağma ettiğini, Tanrıçanın onları sapıklıkla cezalandırdığını; 106. bölümünde İskitlerin Med topraklarında kaldıklarını, 28 yıl boyunca yağmacılık, soygunculuk ve haraç ile halkı bıkırdıklarını, tekrar Kyaxa-

res'e bağlanan Medlerin İskitlere karşı direndiklerini ve Kyaxares'in güçlenerek, Med topraklarından İskitleri çıkardığını 206. bölümde ise Massagetlerin İskit boylarından olduğunu söyler. Massagetlerin İskitlere benzer yaşam sürdüklerini, İskitler gibi giyindiklerini, savaşa at ile gittiklerini, silahlarını, at koşum takımlarını altın ve bakırdan yaptıklarını, ok, kargı ve balta (sagaris) kullandıklarını, Güneş'e taptıklarını, Güneş için at kurban ettiklerini, içki olarak süt içtiklerini, çiftçilik yapmadıklarını, hayvan avı ve Arax (Aras) Irmağı'nın balıklarıyla beslediklerini yazmaktadır.

Halikarnassoslu Herodotos, II. kitabı Euterpe'nin, 103. bölümünde, Mısır Firavunu Sesostris'in Asya'dan Avrupa'ya yaptığı seferde, Traklar ve İskitlerle karşılaştığını, onları yenip hakimiyeti altına aldığını; 167. bölümünde ise bir çok milletin, Yunanlıların, Lakedaimonlar'ın, Persler'in, Lydialılar'ın, Traklar'ın ve İskitlerin askerlere önem verdiklerini, sanatkârları o kadar önemsemediklerini yazmaktadır.

IV. kitabı Melpomene'de ise, Medler'in üstünlüğüne son vermek isteyen İskitlerin, Med ülkesinde yaptıkları bir akında geri dönmediklerini, yalnız kalan İskit kadınlarının, köleleriyle birleştiklerini, yepyeni bir İskit gençliğinin ortaya çıktığını, yıllar sonra Medler'in esaretinden kurtulan İskitlerin, Taurika Khersonessos'a (Kırım) geldiklerini, bu yeni gençler Palus Maiotis'i (Azak denizi) kazdıklarından, İskitlerin geçemediklerini, kendi köleleriyle dövdüklerini, sonunda köleleri kaçırıp evvelce bıraktıkları eşlerine kavuştuklarını; yıllar sonra Pers imparatoru Dara'nın Trakya seferinde İskitleri Tuna Irmağı'ndan uzaklaştırdığını yazmaktadır.

Herodotos Melpemene isimli eserinde, İskitlerin kökeninden de bahseder: "Tanrı Zeus, Borysthenes ırmağının kızı ile birleşmesinden erkek evlât sahibi olur, Targitaos ismini verir. Targitaos, bu ülkenin Skytia'nın ilk insanıdır. Targitaos'un üç oğlu olur; Lipoxais, Arpoxais ve Kolaxais. Targitaos'un oğulları delikanlılık çağına gelince, bir gün gökyüzünden Skytia ülkesine bir altın sapan, altına boyun duruk, altın balta ve altın kupa düşer. Lipoxais, bu dört altın eşyayı almak ister, altın eşyalar derhal kor ateş olurlar, elle tutamaz; Arpoxais bu dört parçayı ele geçirmek ister, kor ateşinin sıcaklığından onlara yaklaşamaz. Kolaxais ise yaklaşınca 4 ateş parçası soğur ve altına dönüşür. İskit hükümdarları bu dört altın aleti kutsal emanet olarak saklarlar. Böylece Skytia ülkesinin hakimi Kolaxais olur. Diğer iki kardeşte ayrı kavimler kurarlar. Lipoxais'in kavmi Ankhatea'dır. Arpoxais'in kavimleri Katiari ve Traspies'dir. Kolaxais'in kavmi ile Paralatai'lerdir. Bu üç kardeşin kurdukları kavimlerin tümüne Skolotoi denilmiştir. Yunanlılar Skutoi sözcüğünü Skolotoi'den almışlardır. Targitaos'dan Dara'nın istilasına kadar geçen süre 1000 yıldır. Herodotos'un verdiği bu bilginin ne derece doğru olduğu bu güne kadar kanıtlanmamıştır. Dara'nın seferi M.Ö.512 olunca, İskitlerin kuruluşunun M.Ö.1512'lere kadar uzanması gerekmektedir. Oysa en eski İskit buluntuları, Don ile Tuna arasında ve Kafkasya'da M.Ö.1125 yıllarına kadar gitmektedir.

Pontos Buxenios'da (Karadeniz) oturan Yunanlıların İskitlerin kökünün Heraklese bağladıklarını Herodotos yazmaktadır. Yunan efsanesine göre Herakles üç başlı dev Geriones'in sığırlarını getirmekle görevlendirilir. Geriones, Okeanos'un doğusunda bir adada sığırlarını otlatmaktadır. Herakles Libya çölünü geçtikten sonra, Heliös altın sandalını Herakles'e verir; Herakles'de altın sandalla Okeanos Gadeires'in (Cadix) yakınındaki Erytheia adasına gelir.

Geriones'in sığır sürülerinin bekçilerini öldürerek sığırlarını çalar, Galia'dan, Etruria'dan, Trakia'dan geçerek Skytia'ya gelir. Soğuktan üşüyen Herakles, yorgunluğunu gidermek için kuytu bir yere sığınır, aslan postunu üstüne örter ve uyuya kalır. Uyandığında arabasını çeken kısıraklarının kaybolduğunu görür, kısıraklarını aramadığı, dolaşmadığı yer bırakmaz; sonunda "Ağaçlık" denilen bir yerde bir mağara görür; mağaranın içinde üst kısmı kadın, belden aşağısı yılan olan bir yaratıkla karşılaşır. Herakles yaratığa kısıraklarını sorar. Yaratık da, onları sakladığını, bir süre beraber yaşadıkları takdirde onlar iade edeceğini söyler, çaresiz kabul eden Herakles bir süre bu yaratıkla beraber yaşar, ondan üç oğlu olur. Bir süre sonra, yaratıkta Herakles'e kısıraklarını iade eder ve oğullarının ne yapması gerektiğini sorar. Herakles kılıcını ve yayını bırakarak oğullarından hangisinin yayını çekebilirse, kılıcını kuşanabilirse bu ülkeyi onun yönetmesini öğütler. Çocuklar büyüdükten sonra yaratık Herakles'in söylediklerini anlatır. Büyük oğul Agathysos başarı gösteremez; ortanca oğul Gelenos da beceremez; küçük oğul Skythos yayı gerer, kılıcı kuşanır. Böylece ülke Skythos'a kalır. İskit kralları Skvthos soyundan gelirler.

Herodotos İskitlerin kökenlerinin nereden geldiğini üçüncü bir öyküden de anlatır. Bu öykü Massagetlerle yaptıkları savaş sonunda Asya'dan batıya göç eden İskit boylarının Kimmerlerin ülkesini istila ettiklerini yazar.

Herodotos Melpemene isimli eserinde, 17. ve sonraki bölümlerinde, İskit kavimlerini saymaktadır. Berysthenes (Dniepr) ırmağının güneyindekilere Kal-lipidoi; kuzeyindekilere Halizon İskitleri denilir. Yunan asıllıdırlar, çiftçilikle geçinirler. Hallizon'un kuzeyinde Neuri'ler yaşarlar. Borysthenes ırmağını geçince, ağaçlıklı arazide "Çiftçi İskitler" diye bilinen Olbiopolitler vardır. Bu dört kavim Borysthenes ile Hypanis (Buğ ve Kuban) arasında yayılmışlardır. Olbiopolitler, Pantikapes ırmağına kadar yayılırlar (Pael): Olbiopolitlerin kuzeyinde de Andrephaglar vardır, İskit değildirler. Olbiopolitlerin doğusunda, Pantikapes ırmağının öbür yanında "Göçebe İskitler" Gerrhos Irmağı'na kadar yayılırlar. Toprakta çalışmazlar; ekin ekmezler; avcılık ve toplayıcılıkla geçinirler. Göçebe İskitlerden sonra Gerrhos ırmağının öte yanında "Şahane İskitler" yaşarlar; bu en kalabalık kavimdir. Şahane İskitlerin yaşadıkları alan, güneyde Taurik, doğuda Palus Maiotis (Azak Denizi) üzerindeki Kremmes (Kırım)'tir. Bu bölgenin kuzeyinde İskit olmayan Melankhelenes kavmi yaşar. Tanais (Den) in ötesinde Suaromatlar, kuzeyinde Budinler; onların da kuzeyinde Thyssagetler otururlar. Bu üç kavim de İskit değildir; yalnız avcılıkla geçinirler. Lyrkailerin kuzey doğusunda yine İskitler yaşarlar. Bu İskitlerin yaşadıkları zengin ovanın sonunda, yüksek dağlar arasında geniş bir ovada Argipeiaların yaşadıkları görülür. Argipeialar da İskit olmalarına rağmen, İskit gibi giyinirler ve doğuştan saçsızdırlar. Argipeialar civarındaki kabileler arasında kutsal sayıldıklarından, kimsenin saldırılarına uğramazlar; bu yüzden silah taşımazlar. Argipeiaların kuzeyindeki yöre pek bilinmez: Kuzeydeki aşılması güç dağlar, dağların ötesinde yaşayanlarla ilişki kurulamaz. Söylendiğine göre, bu dağlarda keçi ayaklı insanlar, dağların ötesinde de, yılın altı ayını uykuda geçiren insanlar yaşarlarmış. Herodotos bu söylentilere inanmamaktadır. Argipeiaların doğusunda İsedonların yaşadıkları bilinir. İsedonların, ölümlerine görkemli törenler yaptıklarını, ölümlerini yüceltmek için her yıl onları andıklarını, kadın erkek arasında fark olmadığını, dürüst ve hak yemez olduklarını söylerler.

İsedonların anlattıklarına göre, onların kuzeyinde Griffonlar denilen tek gözlü yigitler kutsal altına bekkilik ederlermiş. İskitler bu insanları Arismaspes olarak isimlendirirler. İskit dilinde "arisma: tek" ve "spu: göz" anlamındadır.

İskitler bu kavimlerle temas ettiklerinde 7 ayrı dil konuşan tercüman kullanırlarmış. Demek bu kavimler 7 ayrı milletten oluşmuştur.

Skytia'da kışın çok soğuk geçtiğini, 8 ay sürdüğünü ve buzla kaplı olduğunu, yazların ise bol yağışlı geçtiğini anlatmaktadır.

Herodotos, Melpomone isimli eserinin 59.bölümünde, İskitlerin Yunan Pantheon'undaki Tanrılara taptıklarını söylemektedir. Gerçekten Yunan etkisinde kalan İskitlerin bir bölümü Yunan Tanrılarının etkisiyle kendi pantheonlarını oluşturmuşlardı. Tanrı Zeus'un karşılığı Papaies, İskit dilinde "büyük baba" anlamındadır; her şeyin sahibi ve kutsal işlerin sorumlusudur. Zeus'un eşi Hera'nın karşılığı Api dünya işlerinin sorumlusudur. Papios ve Api ile birlikte aynı değerde olan Tanrıça Tabiti, Yunan Pantheon'undaki Hestia'nın karşılığıdır; kabile fertlerini, aile fertlerini korumaktadır. Bu üçlü gruptan sonra savaş tanrısı Ares en çok tapınılandır. Savaştan sonra, Ares şerefine sığır, at ve her 100 savaş esirinden bir tanesi kurban edilir. Yalnız Ares için sunak ve heykel yapılabilir. Ayrıca ışık tanrısı Oitosyres, Apollon'a, güzellik tanrıçası Argimpasa Afrodit, ırmak tanrısı Thagimasados ise Poseiden'la eşdeğerdedir.

Melpomone'nin 67. bölümünde İskitlerin geleceği bildiren falcılara güvendiklerini yazmaktadır. Falcılar, söğüt değneklerini yere koyarak geleceği yorumlarmış, İskit kralı rahatsızlanınca, falcı gelerek, kabileden kralın üzerine yalan yere yemin edeni bulup çıkarırlarmış.

Aynı eserin 71. bölümünde İskit kralı mezarlarından bahseder. Bu mezarların Borysthenes (Dinyepr) ırmağının girilebilen en son yerinde bulunduğunu söyler. Ölen hükümdarın cesedi, gerekli ritüele uygun işlemler yapıldıktan sonra, bir araba içinde bütün kabileleri dolaştırarak, ülkenin en uzak bölgesi Gerkhos topraklarına getirilir. Burada açılan dikdörtgen bir çukurun içine ölü konur. Ölünün yanına bir cariyesi, uşağı, sakisi, habercisi, atlarından bazıları öldürülerek cesetleri, altın fincanları, altın takıları ve silahları konulmaktadır. Ertesi yıl öldürülen 50 muhafız ve 50 at mezar başına dikilerek ikinci bir tören yapılır. İskitler ölümden sonraki yaşamın olduğuna inanırlardı.

Herodotos, İskitlerin yaşantılarından bahsederken, geleneklerine bağlılıklarını anlatır. Herodotos Melpomene'nin 76. bölümünde, İskit Kralı Saulias'ın, kardeşi Anakharsis'i öldürdüğünü anlatır. İskitlerden öğrendiğine göre, Anakharsis Yunanistan'a gitmiş, orada Yunan kültürünü edinmiş, onların tanrılarını, ibadetlerini benimsemişti. Skythia'ya dönüşte Kyzikos'a (Erdek) uğramış, Kyzikos'da Tanrıça Kybele için yapılan bir törende hazır bulunmuştu. Anakharsis Skythia'ya dönüşte ağaçlık bölgeye giderek Tanrıça Kybele için ibadet ederken, Kral Sualias haber alarak kardeşini görmeğe gelmiş, Anakharsis'li Kybele'ye tapındığını görünce onu okuyla öldürmüştür.

İskit Kralı Saulias'ın torunu Kral Ariapeithes'in oğlu Skyllas daha kral olmadan, İskitlerden kaçarak, Yunan koloni kentlerine gider, Yunan giysileri giyerek bir Yunanlı gibi hareket edermiş. Ariapeithes öldürüldükten sonra Skyllas İskit kralı olmuş, zaman zaman tatile çıkma bahanesi ile Berysthenes Irmağı (Dniepr) üzerindeki Milesos kolonisi olan Borysthenes kentine giderek orada yaptırdığı sarayında yaşar, Dionysos ayinlerine diğer Yunanlılarla katılmış. İskit kabile reisleri Skyllas'ın bu hareketini duyunca, onu izlemişler, sonunda kardeşi Oktomasades'i kral seçmişler,

Skyllas bunu duyunca Trakya'ya kaçmış; Oktomasades peşine düşmüş, sonunda Skyllas'ı yakalatıp öldürmüştür.

Melpomene'den Darâ'nın İskit seferini anlatan Herodotos; sanki savaşın içinde yaşadığı izlenimi bırakmaktadır. Darâ, İskit seferine hazırlanırken, kardeşi Artabanos, onu bu kararından vazgeçirtmeğe uğramışsa da, Darâ onu dinlemeyip ordusunu hazır edince Susa'dan yola çıkmıştır. Uzun ve yorucu bir yoldan sonra Kalkhedon'a (Kadiköy) gelen Pers ordusu, Poropontis'dan (Marmara) Bosphoros'a (Boğaziçi) köprü kurarak Rumeli'ye geçmiş, Trakya'ya varan Darâ, Teoras (Meriç) Irmağı'na gelince, ordusunu bir süre dinlendirmiş, İonyalı denizciler gemileriyle Pontus Euxenios (Karadeniz) dan İstros'a girerek, Pers ordusunu beklemiştir. Darâ ordusu ile Teoras'dan kalkıp, İstros kıyılarına kadar kısa zamanda kat ederek İonya'lı denizcilere kavuşmuşlar. İonyalı denizciler Pers ordusunu karşı kıyıya geçirmişler; kendileri de savaşın sonuna kadar İstros'da kalacaklarına teminat vermişlerdir. İstros Irmağı Trakia ile Skytia arasında sınır teşkil ediyordu.

Pers ordusunun ilerlediğini gören İskit kabileleri Tauris, Agatyses, Neuri, Androphag, Melankhenos, Sauromat, Geloni ve Eudin kabile başkanları toplanarak İranlılarla savaşılıp savaşılmayacağını tartışmışlar; sonunda, İskitlerle birlikte Geleni, Budin ve Sauromatlar İranlılarla döğüşmeyi, diğerleri ise ancak İranlılardan gelecek bir saldırı olduğunda katılabileceklerine karar vermişlerdi.

İskit kavimleri, İran saldırılarına karşı savunmaları için üç ayrı kola ayrılmışlar. Her birini birer İskit kralı yönetmekle görevlendirilmiş; Skopasis yönetimindeki İskitlere Sauromatlar katılmışlar, İdantyrso yönetimindeki ikinci kol ile Taxakis yönetimindeki İskitlere Geloniler ve Budinler katılmışlar.

Darâ Pers ordusu ile İstros kıyılarında Skopasis yönetimindeki İskitlerle karşılaşınca, onlara saldırmışlar; İskitler Tanais (Don) ırmağına doğru kaçarken Persler de peşlerine düşmüşler; sonunda Darâ bu kovalamacadan bir şey elde edemeyeceğini anlayınca batıya yönelmiş, batıda diğer iki İskit grubuyla karşılaşmış; bu sefer onların peşlerine düşmüştür. İskitler güzel bir taktikle, Persler'i Melankhenosların bulunduğu topraklara çekmişler, oradan Androphagların bölgesine, sonra Neurilerin yurtlarına getirmişlerdir. Böylece bu üç kavim; İranlıların saldırılarından zarar gördüklerinden, onlar da bu döğüşe katılmışlar, son olarak da Agathysleri de bu savaşa sürüklemişlerdir. Darâ, bu tür kovalamadan usanarak İskit kralı İdanthyrso'sa teslim olmasını ya da savaşmasını söylersem de, İdanthyrso bu sefer ağıtan savaşmayarak, geceleri baskınlar düzenleyip İran ordusunu yıldırmağa çalışmıştır. Sonunda, Darâ geri dönmek zorunda kalmış, geri dönen İranlılardan daha çabuk İstros kıyılarına varan İskitler, İonyalı denizcilerin Darâ'yı beklemelerini söylemişlerse de, İonyalı denizciler İskitlere kulak asmayarak Persleri beklemişler, onları da gelince gemilere bindirerek, İran ordusunu Anadolu'ya getirmişlerdir.

Herodotos tarihinde, tazeliğini daha yitirmemiş bu olaylarla İskitler hakkında oldukça geniş bilgilere rastlanılmaktadır. Ancak uzun zamandan beri yapılan kazılardan, bütün bu bilgilerin hepsinin kesinlik kazanmadığını, bazı noktaların karanlık kaldığı anlaşılmaktadır.

İskitlerin en eski kalıntılarının Don ile Tuna ırmakları arasındaki ve Kafkasya'daki kurganlarda rastlanılmıştır. Bu buluntuların en erken olanları M.Ö.1125 yıllarına aittir. Ancak, bu tarihte yaşayan İskitlerin, gerçekten İskitler mi oldukları,

yoksa İskitlerin ataları olan başka bozkır göçebeleri mi oldukları hâlâ açıklığa kavuşmamıştır. Orta Asya'daki Tanrı Dağları'nın eteklerinde yaşayan Sakaların Amyrgia kabilesi M.Ö. 750 yıllarında Güney Rusya'ya göç ederek İskitler'i oluşturduğu bilinmektedir.

M. Ö. VII. yy. süresince Güney Rusya'da, Tuna havzasında, Kafkasya'da, İran'da ve Anadolu'da yaşayan ulusları tehdit etmeleri, onları zaman zaman dize getirmeleri, İskitlerin VII. yy. boyunca çok güçlü ve hırslı olduklarını göstermektedir.

Mezopotamya kaynaklarında, M.Ö. VII. yy. başlarında Asur hükümdarı Sanherip'in başarısız seferleri, ülkenin içindeki huzursuzluklara sebep olmuştur. Sanherip'in M.Ö. 689 yılında ölümünden sonra, yerine hükümdar olan Assarhaddom ülkenin güvenliğini temin ettikten sonra, Orta Babil devleti ile dostça bir siyaset güdereak dış güvenliğı sağlamağı çalıştı. İskit Kralı İşpakay'ın M.Ö. 678'deki akınlarını ve Asur sınırlarını zorlayan Kimmer saldırılarını püskürttü. İşpakay'dan sonra İskit kralı olan Eartatua'ya kızını vererek, onu kendisine bağladı. Kartatua da, Kilikya ve Kapadokya'yı tehdit eden, Asur ticaretini engelleyen Kimmerleri etkisiz duruma getirdi. Assarhaddem uzun yıllar Mısır'la savaşarak Aşağı Mısır ülkesini aldı; Asurlular kendi tarihleri boyunca en geniş sınırlara sahip oldular.

Assarhaddom'un ölümü ile Asurbanibal M.Ö. 668 yıllarında Asur hükümdarı oldu. Önceleri Asur devleti büyük sarsıntılar geçirdi; Aşağı Mısır Lydia'nın yardımıyla Asur devletinden koparak özgürlüğüne kavuştu. Kısa zaman sonra Asurbanibal ülkenin güvenliğini sağlayarak devleti güçlü duruma getirdi. Kimmerler ve İskitler'le dostluğunu sürdürdü. M.Ö. 628 yıllarında İskit Kralı Bartatua'nın oğlu Madyes İran'ı işgal edip Medler'i hakimiyetine almışsa da, Medler esarete dayanamayıp Madyas'ın üstünlüğüne son verdiler. M.Ö. 625'te Madyas Anadolu'ya saldırdı.

M.Ö. 626 yılında Asurbanibal'ın ölümüyle Asur devleti yeniden zayıfladı. M. Ö. 620'ye kadar 6 yıl süre ile Medlerin, Perslerin Babillilerin ve İskitlerin Asur ülkesine devamlı akınlar yaparak, onları yıpratıklarını görüyoruz. M.Ö. 615 yılında Kafkasya'dan gelen İskitlerin bu sefer Medler'i istila etmek istediklerini, ancak Med Kralı Kyaxares'in İskitleri püskürttüğü bilinmektedir.

M. Ö. 612 yılında, Medlerin, Babillilerin, daha sonra da İskitlerin Asur ülkesini tarumar ettiklerini, Asur başkenti Ninova'yı yakıp yıktıklarını, Asur devletinin sonardığını tarihi kaynaklarda görüyoruz.

İskitlerin Medler'e Ninova'yı tarumar etmelerinde, Asur ülkesinin istilasında yardımcı olmalarına rağmen, hükümdar Kyaxares, İskitleri tehlikeli görerek, onları Asur topraklarından çıkartarak, Kafkasya'ya kadar kovalamıştır.

Babil kralı Nabopollasar (M.Ö. 616-609) çağını anlatan belgelerde ve M.S. V. yy.da yaşamış, Ermeni tarihçi Movsat Horenatsian'ın eserinde, İskitlerin Ninova'ya saldırısından uzun uzun bahsedilmektedir.

M.Ö. VI. yy.ın ilk yarısında Medler'le İskitlerin zaman zaman savaştıkları olmuştur. Ancak, İskitler VI. yy.ın başlarında, daha çok Anadolu'ya akınlar düzenlemişler, Lydia Krallığı'nı devamlı tehdit etmişlerdir. Balkanlarda ise, Traklarla uzun savaşlara girişmişler, sonunda İstros (Tuna) Irmağını İskitlerle Trakların aralarındaki sınır olmuştur.

Yunan kaynaklarında İskitlere de rastlanılmaktadır. Peisistratos (M.Ö. 561-555) Tiran olduktan sonra, Athena devleti ordusunu güçlü tutabilmek için, yabancı ka-

vimlerden ücretli askerler aldığını, bu ücretli askerlerin İskit ve Trak kavimlerinden geldikleri bilinmektedir.

İran'ın yüksek yaylasının güney batısı Parsa'da eski Elam uygarlığının etkisinde bulunan Persler daha VI. yy. başlarında özgürlüklerine kavuşmuşlar; Akameniş sülalesi hükümdarları yönetime geçmişlerdir. Med kralı Astyages'in M.Ö. 549'da krallığına son veren Akameniş hükümdarı Kiros kendini Med ve Pers hükümdarı olarak ilan ettirmiş, Pers devletini Hallys (Kızılırmak) da Hind Okyanusu'na kadar genişletmiştir. Saltanatı süresince devamlı savaşan Kiros, son seferini M.Ö. 529 yılında Massaget'lere (İskitlere) karşı yapmıştır. Böylece Kiros, İran'ı tehdit eden İskit akınlarına son vermiştir.

Pers İmparatoru Dara I (M.Ö. 521-485) İskit seferini yapmak için Anadolu'yu, İstanbul Boğazı'nı (M.Ö. 513) ve Trakya'yı ele geçirerek, Kuzey Balkanlara kadar gitmiş. İskitlerle savaşmıştır. Darâ bu atılımı ile İran dışındaki ulusları Pers hakimiyetine alıp, onların persleştirmek istemiştir. Tarih yazarı Gabineau: Barâ'nın Tuna kıyılarında İskitlerle savaşması, İskitlerden çok general Megabyzos'un Trakları hakimiyeti altına almak istemeleridir. Hiç değilse, İskitleri bozguna uğratmadılarsa, Traklar'ın İskitlerle olan ittifakını bozmuştur der. Gerçekten, Darâ İskitleri yenememiş, ama büyük eleştirilere uğrayan Darâ, bunca zahmet ve insan zayıyatı sonunda, İskitlerin bir süre Ön Asya'ya akınlarını önlemiştir.

Darâ'nın İskit seferinden sonra Güney Rusya'da daha üç yüz yıl varlıklarını korusun İskitler, kesin olarak üç ayrı krallığa ayrılmışlardır.

M.Ö. 750-700 yılları arasında Güney Doğu Rusya'da, M.Ö. 700-550 yıllarında Güney Rusya'da ve Kafkasya'da gelişmiş, Martonaşa ve Melgunov kazılarında görüldüğü gibi, Güney Ukrayna'da dağınık bir şekilde bulunmaktadır. Arkeolog A. M. Tallgren, İskit kültürünün M.Ö. 550-450 yılları arasında, Ukrayna'da gelişmiş. Dni-epr Irmağı kıyılarında. Çertemlik, Alexandropol, Solokha ve Denev kazılarından elde edilen neticede M.Ö. 350-250 yılları arasında İskit kültürünün en yüksek noktaya geldiği kanısındadır.

Tarihi kaynaklara göre M.Ö. 340 yıllarında Makedonyalı Phillippes İskitleri yenmiştir. Zamanla İskitler, Kırım'ın kuzeyindeki bozkırlarda ufak bir toplum olarak kalmış, Slavlar, Yunanlılar ve Traklar'la karışarak kendi özelliklerini yitirmişlerdir. M. Ö. II. yy.da ise İskit sözcüğü yalnız öykülerde kalmıştır.

Tamamen göçebe yaşamı süren İskitlerde, kabile başkanı sonsuz güce sahiptir. Kabile başkanı önemli konularda, kabiledede bulunan, eli silah tutan herkesi çağırarak onların fikirlerini alır; çoğu zaman da onların fikirlerine uyarak karar verir. Bir bölgede bir çok kabile birleşerek kendilerine hükümdar seçer ve o bölgenin mutlak otoritesini sağlarlardı. İskit ailesi ataerkindir: erkek ailenin hakimidir. Göçebe toplum olmasına rağmen, madencilikle uğraşmış olmaları ilginçtir. Genellikle maden üzerine çalışan toplumlar, yerleşik toplumdur. Ayrıca göçebe toplumlarda sınıf farkı olmamasına rağmen, İskitlerde, anamalcı ve soylu sınıfların, orta sınıftan ayrıldığını, ayrıca köle sınıfının da bulunduğu anlaşılmaktadır. Halbuki İskitlerde ne bir kent, ne de yerleşik bölge vardır. Bütün eşyaları, atların çektiği arabalarda bulunur. At, bütün yaşamlarına girmiştir: at sütü, onların içkisidir.

Bütün yaşamlarını göçebe olarak sürdüren İskitler, "Bozkır" tipi atları en sevdikleri hayvan olmasına rağmen, geyik ve panterde kendilerince kutsal yaratıklardı. Orta Asya geleneğini bırakmayarak, her kabile bir hayvan motifi ile simgelenirdi.

Yunan dinine ve kültürüne hayranlık duymalarına rağmen, Yunan yaşamını kabul- lenmezler, daha çok Med ve Pers sosyal yaşamlarını kendilerine örnek alırlardı. Persepolis kabartmalarındaki Sakalar gibi, İskitler genellikle sakallı ve düzgün saç- lıdır, sivri uçlu kulaklı, bol elbiseli ve geniş pantolonludur. Keza Yunan vazolarında İskitler bu şekilde gösterilmiştir.

İskitlerin Yunanlılarla olan ticari ilişkileri, Yunanlıların İskitleri yansıtmalarına sebep olmuştur. İskitler hakkında en çok bilgiyi, Yunan kaynaklarında görüyoruz. Bir İskit olan Anacharsis Yunan yazar ve düşünürlerinin beğenisini kazanmış bir bilge kişidir. Yunan yazarları “Eski çağların yedi akıllı insanı” olarak Anarchar- sis’ide katmışlardır. İskit tanrılarında, tapınaklarından öykülerinden bahseden Yu- nanlı yazarlar, Yunan mitolojisinde İskit karakterlerine de yer vermişlerdir. Tek kollu İskit Arimaspean kahramanlarını, griffonlarını, kuzey rüzgarı Tanrı Boreas’ı, Gorgonlara benzeyen uçan kızları ve daha bir takım motifleri Yunan mitoloji dünya- sında yer almışlardır. Bu motifler aynı zamanda kuzey kavimlerinin öykülerine de İskitler yolu ile girmişlerdir.

İskit kahramanlık ve halk öykülerinin, Kidn ve İran öyküleriyle benzerlikleri vardır. Ancak bu öykülerin İskit kökenli olmadıkları, Kind öykülerinden alınarak, İskitlerce yakıştırılmış oldukları anlaşılmıştır.

İskitlerin kendilerine özgü “Abaris öyküsü” oldukça ilginçtir. Büyük olasılıkla şamanlığın etkisinde kalınmıştır. İnsan ruhunun kendinden geçince kuş gibi uçarak yolculuk yapma inancı dile getirilmiştir Abaris, ermişler katına ulaşmış bir İskit, dağları, ovaları, ırmakları, denizleri aşarak yolculuk yaparmış, geçtiği yollardaki insanlara daima yardımcı olur, onların hastalarını iyi edermiş, rüzgarlarını durdur- rur, depremlerini, yangınlarını, su baskınlarını insanlara bildirerek, onların korun- malarını sağlamış. Abaris’in uçuşu, ruhun yer değiştirmesi olarak yorumlanı- rmış.

Leningrad, Hermitage müzesi müdürü Prof. Dr. Boris B. Piotrowsky; “Karadeniz- in kuzey ve doğu sahillerinde, M.Ö. VIII-III. yy. arasında yaşamış, İran etkisinde bulunan, birbirleriyle ırk ve dil bağlantısı olan bütün kabilelere İskit denildiklerini” ileri sürmektedir. Her ne kadar, M.Ö. II. binin ikinci yarısından beri bu bölgelerde “Bozkır göçebeleri” sosyal ve sanat yaşamları birbirlerine benziyorlarsa da farklı ırk ve dil sahip oldukları kesindir.

M.Ö. VII. yy.dan beri Yunanlıların Karadeniz kıyılarında kurdukları ticari kolo- nilerinde Yunan kültürünün varlığı görülmektedir. İskit buluntuları arasında, İskit zevkine göre, İskit motifleri ile süslü Yunan sanatçıların eserlerine de rastlanıl- maktadır.

İskit kültürü, Güney Rusya demir çağ kültürü ile başlamış, Bronz çağ kültürü içinde devam etmiştir. 1960 yılında Heidleberg Üniversitesinde Prof. Dr. Vladi- mir Milojeie, Avrupa demir çağ kültürünü anlatırken, Hallstadt kültürü ile Kaf- kasya demir çağ kültürü arasında sıkı bağlar olduğunu, Avusturya’daki Hallst- adt’ta bulunan demir bıçakların ve demir silâhların Kafkasya demir çağ kültü- ründe de rastlanıldığını kanıtlamıştır. Ancak bu bağların yalnız silahlarda kalma- dığı, Kafkasya’nın kuzeyindeki Koban kazılarının çıkan toprak kaplardaki stilizas- yonun Hallstadt toprak kaplarında da uygulandığı görülmüştür. Avusturya’daki Hallstadt kültürü ile kuzey Kafkasya demir çağ kültürlerinin ne şekilde bir iliş- kide olduğu bilinmemektedir. Hallstadt kelt kültürünün örnekleri M.Ö.1000-900 yılları arasındadır, Kuzey Kafkasya’daki bu silahlar ise, M.Ö. VIII. yy.la tarih- lenmektedir.

Franz Hancar Kuzey Kafkasya'daki Koban kazılarında, M.Ö. VII. yy. bronz buluntularının, İran'daki Buristan bronzlarıyla benzerlik görmüştür. Demek ki Kobanda M.Ö. VIII. yy. sonlarında demir çağ sona ermiş ve M.Ö. VII. yy.da bronz çağ başlamıştır. F.W. König'de Koban ve Luristan bronzlarının benzerliklerini daha genişleterek, bunları aynı kabilelerin yaptıklarını ve bu sanatçıların Kimmer olduklarını ileri sürmüştür. Franz Hancar ve F. W. König'in iddialarından varılan sonuç Koban ve Luristan bronzlarının Kimmer-İskit ortak sanatçılarından eserleri olduğudur. Her iki buluntu yerlerindeki bronzlarda görülen "hayvan uslubu", Doğu Asya'dan Doğu Avrupa'ya kadar at koşuran Bozkır göçebelerinin çok sevdikleri motiflerdir. Rostovtzeff, bu hayvan motifleri şematiktir, burada ise daha çok natüralist usluba uymaktadır görüşündedir. M.Ö. II. bin yılından beri, Mezopotamya'da uygulanan, özellikle Asur ve Babil hayvan uslubunun etkisi daha açıktır. İskitler'de Mezopotamya hayvan uslubunu süsleme olarak kullanılmıştır. İskitlerin hayvan uslubunu süsleme anlayışında kullanmaları Persleri etkilemiş, Persepolis'teki Apadana taht salonunun sütun başlıkları çift boğa başlığı şeklindedir, İskitlerden esinlenmişlerdir.

J. G. Andersson ise bu hayvan motifli süs ve takıların, Bozkır avcıları için, bir çeşit sihir objesi olarak yapıldıklarını ileri sürmektedir. Genellikle av hayvanları olan bu motifler M.Ö. V. yy.da natüralizm uslubu bırakılarak, daha süsleyici olan helezoni kıvrımlarla işlenmiştir. Kostyrnskaya mezarlarındaki V. yy. buluntuları, Elizavetovskaya 450-350 yıllarına ait buluntular ve Kırım'daki Kul-Oba 450-350 yılları buluntuları arasında geyik boynuzlarının, at yelelerini kedi pençe ve tırnaklarına helezoni şekil verilmiş olması helezoni uslubu getirmiştir. Bu helezoni çizgiler Çin sanatının etkisidir. Yalnız hayvanı hareket halinde göstermek yeterli olmuyor, helezoni kıvrımlar figürün iç dinamizmini de ortaya koyuyordu.

İskit sanatının tanınması iki yüz yıllık bir geçmişi kapsamaktadır. 1763 yılında Elizavetgrad (Günümüzün Kirovograd) yakınındaki bir kurganda rastlanılmış, altın ve gümüş buluntular arasında, demirden yapılmış bir iskit kılıcı "Alkinakes" dikkati çekmiştir. İskitlere özgü kısa bir kılıç olan bu silahın kınında ve kabzasında bir takım figürler yer almıştır. Eski Doğu uslubunda işlenmiş kutsal bir ağacı çevresinde toplanmış hayali hayvanlar ve insan şekilli tanrılar yer almıştır. Bu eser Çar Büyük Petro'nun 1714 yılında kurmuş olduğu Petrograd (Leningrad) müzesinde saklanmaktadır.

1715 ve 1716 yıllarında Urallar'daki maden ocakları sahibi Mikita Demidov ile Tobolosk valisi Prens Gagarin'in Sibiry kurganlarındaki buldukları İskit eserlerini Çar Büyük Petro'ya vermişlerdi. Böylece Petrograd sanat koleksiyonunda İskit eserleri çoğalmağa başlamıştı.

1718 yılında Çar Büyük Petro çıkardığı bir yasa ile ülkede bulunan tarihi eserlerin, toprak altında ve su içinde gömülü olanların devlete intikal ettirilmesini, zorunlu kılarak, İskit eserlerinin kaybolmasını bir ölçüde önlemiştir. Böylece Tuna nehri-nden Çin Seddi'ne kadar 7000 km.lik uzunluğundaki bu bölgede İskitlere ait at koşum takımları, demir kılıçlar, üçgen biçimli ok uçları ve süs eşyaları devlet tarafından toplattırılmıştır.

Gelişi güzel araştırmalarda elde edilen İskit buluntularına, Rus Tarih Akademisi sistematik bir şekilde değerlendirmeye 1830 yıllarında başlamıştır. İlk kazı Karadenizin kuzeyindeki Kerç boğazı yakınlarında Kul Oba kurganında

yapılmıştır. M.Ö. IV. yy. la tarihlenen bu mezarın bir İskit kralına ait olduğu anlaşılmıştır. Kralın mücevherleri arasında Yunan sanatçılarının yaptıkları anlaşılan altın bir gerdanlıkta İskit süvari motifi gayet ince işlenmiştir. Aynı mezarda altın-gümüş karışımı küresel bir vazoda 4 sahne işlenmiştir. Konu Herakles'in (İskitlerde Targitauş) üç oğlu ile olan öyküsünü dile getirmektedir. En küçük oğlu Scythes, Taürgitauş'un yayını bükmede başarı gösterir ve İskit kabilesini yönetir.

1850 den sonra Karadeniz'deki kıyı bozkırlarında, Kırım'da ve Kafkasya'daki kurganlarda yapılan kazılarda İskit madeni eserler arasında Yunan işçiliğinde olanlar bol miktardadır.

Brivan yakınındaki Karmir Blur'da ve Van gölü civarında Urartu gömülerinde demir çağ buluntuları ve at koşum takımları, İskit eserlerine benzemektedir.

İran'ın kuzey batısındaki Ziyiyeh gömülerinde, M.Ö. VII. yy. a ait buluntular arasında, İskit altın kabzalı "Alkinakes" kılıçlarına rastlanılmıştır.

1902 yılında Kafkasya'nın Kuban bölgesinde Kelemes kurganındaki kazılarda bulunmuş İskit eşyaları için en ilginçleri altın saplı kılıçlardır. Kafkasya'da ve Ziyiyeh'de bulunan eşyalarda, uzanan geyik motifi ile kutsal ağacın etrafında toplanmış hayali hayvanlar ile insan görünümündeki tanrılar tamamen İskit motifleridir.

Doğu Kazakistan'da Ghiliktinsky kurganlarındaki kazılarda çok sayıda İskit eşyası M.Ö. VI. yy. ile tarihlenmektedir.

Ukrayna'daki İskit kurganlarında, Traklara ait eşyalarda bulunmuştur. 1970 yıllarında Khomina Mogilla kurganlarındaki altın plakalarda hayvan başları ince oyulmuş olarak görülmektedir.

Chertomlyk kurganlarında bulunmuş olan gümüş vazoda at terbiyesi resmedilmiştir. Bu gümüş vazoda İskit eseridir. Aynı kurganda, altın kabzalı ve altın kını içinde bir demir kılıç bulunmuştur. Kabza ve kını kılıca sonradan takılmıştır. Altın kabzada iki buzağı ve av sahnesi resmedilmiştir. V. yy. Pers sanatına aittir, altın kının üstünde Marathon savaşı işlenmiştir. M.Ö. V. yy. ait olmalıdır.

Genel olarak Kurganlarda çıkan eşyalar, ölüye ait eşyaların yanında, tunç kazan, toprak çömlek, at koşum takımları, yüzük, bilezik, kolye, mücevher, kılıç, balta, mızrak, ok, ok kılıfı, kılıç kını, zırh, ritüel eşyalarıdır. Bu eşyalar, altın, bronz, balçık, demir, gümüş, kemik, taş ve topraktan yapılmıştır.

Bozkır göçebelere olarak tanıttığımız Kimmerleri ve İskitler hakkında bilgiler, bu güne kadar yapılan araştırmalar daha kesin sonuçlar vermemişlerdir. Her ne kadar yerleşik büyük kentler bulunacağı ümit edilmezse bile, yapılacak sistemli araştırmalar pek çok şeyi aydınlığa çıkaracaktır.